

Euskalerria edo Euskadi

“Berezko sorterri edo aberria da” (II)

EUSKALERRIA.

Euskaldunen erria beren demokrazizko nortasun aundiagaitik gaztea izan arren, antziñako alditan egin zan erria da.

“Wurm” deritxon azkeneko izotzaldia orain 50.000 urte urtzen asi zanean, gorengo paleolitikotik 20.000 urte inguru, ta Madaleniense ta Aziliense orain 14.000 urte bitartean, Homo Sapiens edo Kromañoi giza Afrikatik urtenda zabaldu zan Asia ta Europatik oiturazko eritzi bardiñ eta leen euskerazko izkuntz antzeko baten, eta leiñutan erritu eben lurralde guzti au, euren batzar nagusien antola bidez.

Leen euskerazko izkuntz antzeko baten zabaldu zirala, ez ote da izango lar esatea?.

Ez!. Len Wilhelm Humboldt izkuntzalari aundiek, eta gaur ospe aundiko Theo Wennemann ele jakintzaren ospe aundiko maisua ta Peter Foster jenetikaren irakasle, eta ainbat aztertzaile arduradunek: Europaren oiñarrizko gizartean edo jendearen jenetan eunetik, irurogeita amabost Homo Sapiens, Kromañoi edo Euskaldunak dirala, eta euren oiñarrizko izkuntza euskerea zala esaten dabelako.

Gure artean be badaukaguz ardura aundiz izandako eta gaur diran izkuntzalari aundiak, eta Felix Zubiaga ta Legarretak bere azterbideko “Origen y

desarrollo del lenguaje” eta “Vascoeuropeismo versus Indoeuropeismo” liburutxoetan egiztatu egiten dauazanak azalduko dautsuedaz.

Lenengoan: “Munduko gizarteetan mintzoeraren jaiocera eta bere garapena edo azkeraren edestia azalkatzea, munduko gizaren jendekuntzazko edestia dala argitu egiten dana, bere neurri guztietan”.

Eta Euskerazko mintzoera bat bezala, Izadiak daukazan irudizko eredu nagusietan ikertu ta ipuin bezala adieraztea: “Edesti ta edesti aurre onena dala, gizatasunagaitik iñoz azaldu, esan, edo kontatu dana” euskal endaren jatorrizko edesti osoa argitzen daualako.

Bigarreanean: “Izkin bateraiño aztertu egiten dauan izkuntza batek, jatorriz edo sortezko izkuntza da, izkin bateraiño eltzea eredu nagusian, ozenezko⁽¹⁾ iturria argitzea dalako berbearen mintzo edo abots sorkuntzan”.

-“Eta euskerea al dalako izkin bakarreraiño eldu, orain ezin da esan alderatzailleak⁽²⁾ esaten daben antzera, euskerea jatorriz ezagutzen ez dan izkuntza bat dala, mintzoeraren oguzpeneko⁽³⁾ jaiokeran, bera dalako berezko aitortzaille”.

(1) Ozenezko = sonoro. (2) Alderatzailleak = comparatistas. (3) Mintzoeraren oguzpeneko = pronunciación articulada.

-“Orregaitik, mintzoeraren jatorrizko itz bakar bi-detik eta onen eredu nagusiko leen analogi arauz, beren jaiokera argitzen dauan izkuntz bakarra”.

-“Euskereak, inguruan daukazan oraingo mintzoerak baiño obeto ezagutzen dau beren jatorritasunezko edestia, nai ta eurak jatorrizkoak dirala esan. Bere esangura, mintzotasunezko gorputz guztiko itzaren alkartzezko antolakuntzan eta entzuteko abotsetan irarrita daukazelako”.

-“Zeruko⁽¹⁾ eredu nagusiaren antzezko⁽²⁾ zuzentasunetan “Izadi iztia”⁽³⁾ da, gizadiaren jakintzan “gogo iztia”⁽⁴⁾ ta “giza iztia”⁽⁵⁾ da, bai dirdaitesunezko gogarketa⁽⁶⁾ gizartearen eredu nagusiaren antzezko zuzentasunetan, eta “teologia” da, oneik zeruko eredu nagusiagaz bat egiten dabenean.

-“Euskereak, sumerio izen jakintzazko irudimenaren eredu nagusiko arlo aundietan eta gramatikan be esku artzen dau, Ugarit⁽⁷⁾ ta Ejiptoren azturazko jakintzagaz jazten joan zalako”.

-“Izkuntz edo mintzoeraren trebetasuna ipuiezko asmamena⁽⁸⁾ da, eta eredu nagusian berba barrien jaikunezko kokamenaren⁽⁹⁾ trenbetasuna be bai, aiek ez dabelako galtzen abotsik, antolamenduzko zentzurik, ez aintzintasunik, bieri aurreratuzota burutakizun barrien artu emonetan.

-“Lojika, izkuntz edo mintzoeragintza baten, mitologia beste balio dau, biak alkartu egiten diralako gaiezko Izadi onen antolakuntzan eta arri aro barriko gizonen oldozmenean”.

-“Berbeak, esan/izaneko elburua bete dagian, atsegintasunezko ardura aundiz zaindu zan beren oiturazko arau zaletasunean”.

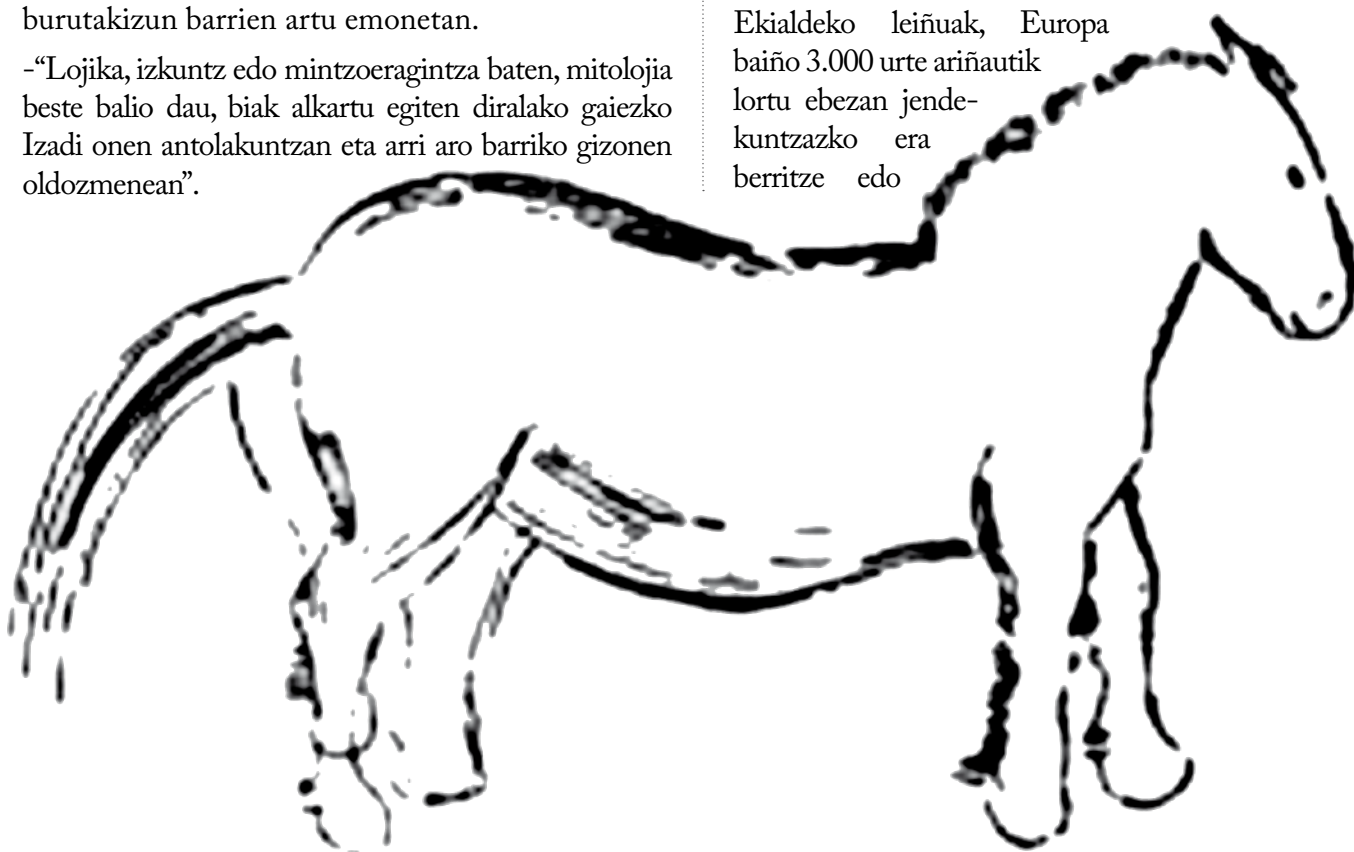
“Izadi onen berezko antolakuntzagaz egokituta egon daiten guztia, eta oroimenean atzerakadarik ez daiten egon, bere galduerak danoen oarkabean atzerakada galanta egin ebala ta, ele jakitunezko gorputz osoa ez dagoenagaz bir jabetzen, ermeneutika edo adierazketaren gabetasunean dagozelako”.

ERRIA IZATEKO LENENGO OINKADAK.

Goian ikusi dogu zelan Homo Sapiens edo Kromañoi giza zabaldu zala izotzaldia urtzen asi zanean, orduan ezagutzen zan Afrika, Asia ta Europako iru lurralde andietatik, eta Afrikatik urten ebenean, oiturazko jakintzan ta leen euskal izkuntz bardin antzeko baten zabaldu zirala.

Paleolitiko Neolitiko milla urte bitarteko aldietan lortu eben, gaur, “Atlantida” galdu zan jendekuntz demokratikoa esaten dana, leiñuzko lurraldearen antolamenduan euren batzar nagusiekaz Euskalerrian sortzen dan lez, gaurko egunerarte jatorriz etorri jakuna.

Ekialdeko leiñuak, Europa baiño 3.000 urte ariñautik lortu ebezan jendekuntzazko era berritze edo

(1) Zeruko = divino. (2) Antzezko = analogias. (3) Izadi-iztia = cosmologia. (4) Gogo-iztia = tratado del alma psicológica. (5) Giza iztia = antropologia. (6) Dirdaitasunezko gogarketa = meditaciòn refleja. (7) Ugarit = Siriaren itsas-ertzean antziñako iri edo uria. (8) Ipuiezko asmamena = imaginaciòn mítica. (9) Jaikunezko kokamenaren = engarce ritual.

aurrerakuntzak, eta beragaz, lenengo idazkian aipatzen dodan lez: “Sargon edo beste menperatzaillegandik asita, nortasuna eta norkeriaren arteko borroka latzakin, leiñu, erlijio ta izkuntz asko ezereztu edo naastu egin ebazanak, nortasunezko izaeran atzerakada galantak eginda.

Maltzurtasunezko menperatzailletasun orren bidez leiñuak bake billa, Asia, Afrikan bertan ta Europako lurralderantza, ainbeste errialda⁽¹⁰⁾ egin eben eta ikertzailleak mugatuta, indoeuropeoaren izenagaz esagutzen dira.

Persiarrek, Europako sartaldea be gura eben menderatu, baiña lenengo Greziaren antolamendu demokratikoa ezereztu bear, eta auek or geratu ebezan Medikas deritzon gudarekin.

Eta goian aipatutako aztertzaile jakintsu orreik ikertu ta gero dakie, euren bardin antzeko leiñuen oitura ta izkuntzak nastekatu arren, euren izkuntz barriko berbeak oiñarriz, lenengo edo asierako itzotsak daukiezala, lur zabal orreitan geratzen diran toki izenaren antzera.

Izkuntzaren berbak eta toki izen itzak iraun dagien, errotsu ta ondo sustraituta egon bear dira euren

nortasunezko sinismenean, izkuntzan, oiñarrizko itz orretatik asi ziralako azturaz jakintasunezko argitasunera zabaltzen, eta naita izkuntzan, batzuen norkeri bidez naste askotan sartuta egon, itz oiek eta toki izenak milla urte askotako jabetasuna euki izan bear izan dabe oraindiño iraun dagien.

EUROPAREN ASKATASUNEZKO EUSKAL ZENTZUZKO IZAERA.

Paleolitiko-neolitiko bitartean, bakez bizi zan Europako sartaldea gorengo jendekuntz demokratiko onenean Jaungoikoaren sinismen antzeko baten, eta leiñu bakotzaren lurralde batzar nagusiko antolakuntzan euskalki izaeran. Atlant itsasotik, Europa erdian sakon sartu arte eta Eskozia⁽¹⁾ edo Britainatik Kadizeraiño, areik eta K.a. 2.000 urte inguru len aipatutako indoeuropeo edo keltiar leiñu alderraiak Ekialdetik agertu arte.

Or, agertzen da lenengoz Europa, euskerearen bereztasunezko sendi giro baten.

Aberria al izango ote zan ?.

Orduan ez zan ezagutzen eta gitxiago ulertu aberriko itzik, leiñuaren sendi giro bateko lurraldetan euren

(10) Erri-alda = emigración, o, exodo de un pueblo. Alderrai = nómada, (1) Piktoak euskaldunak ziran.

batzar nagusiekin laterrituta, eta baitaren neurri onenean ondo antolatuta, zor eskubideak demokrazizko askatasunean on ordezkatuta bizi baiño besterik ez.

Beste antolamendurik bear izanik ete eben ?.

Baiña, XVIIIIn gizaldean Europa norkerizko askakizunez laterritu zan aberri barriakin baiño, eskubide geiagokoagaz bai beintzat.

Aiek: berezko landarearen antzera, Jainkoaren lege bereztutakoan nortasunez sendi giro baten, berez edo jatorriz aberri jaiok ziralako.

Auek: sasijainkotza billa eta alegin onek emoten dautseezan egarriagaz, Jainkoak bereztutako legearen aurka, norkeriz asmatuta lapurrezko aberriak diralako.

Europako mendebal onetan leiñu alderraien mogimendu ugariakaz, borroka asko egin eben euskal leiñuak ortik aurrera, ekialdeko leiñu alderrai geienak, menderatzale eritzia ekarten ebelako askatasunezko lurralde oneitara.

Eta orduan sortu zan borrokazko menderatzail zoraldia gitxi bazan, Etruskoak K.a. VIIIIn gizaldian⁽²⁾

erromatar askakuntza sortu eben, euren salerosketako maixutasun aundian, itsas ertzeko uriakaz euki ebazan arreman onak eta irasi egiten ebazan uriak babesteko.

KELTIARREN EDESTI LABURRA.

K.a. 2.000 urte inguru, Alemania erdigune lez artuta, Europako Ekialde guztian euren leiñuzko auzoetan laterrituta ezarri ziran.

Keltiarren lenengo aldakuntzak, 1.800-1.600 urte inguruetan, Britaniako ugarteetara egin eben lenengo erri aldakin asi ziran.

1.200-800 urte bitartean Galia edo Frantziaren Britaniako lurraldeetara, Loira ibai gaiñetik eta Britaniaren itsas bazterreko bitartean Frankoak kokatuta.

K.a. 900-500 urte bitartean, burdiñezko asieran⁽¹⁾, Austriako Iparraldean Hallstatter ur geldi inguruan, Hallstatt⁽²⁾ burdiñaren jendekuntzazko⁽³⁾ tokian eta Alemaniaren Ego aldean Renaniako lurraldeetan kokatuta egon ziranean, Keltiarren giza Europaren Sarkaldetik zabaltzeko atondu edo prestatzen asi zan.

(2) K.a. 753an. (1) Ekialdetik ibilita eta Ititaren jendekuntzatik artuta, itzulkeran, eurak ekarri eben burdiñaren ezauntza. (2) Hallstatt = burdiñaldiaren jendekuntzazko lekua, 2.000 ilobi baiño geiago aurkitu zan lekua eta gatzaren meaztegiak. (3) Jendekuntza = civilizaciòn.

VI-In Mende artean, keltiarren Tene deritxon goimaillazko aldiari, keltiar leiñuak zabaldu ziran Europako lurralde guztietara.

Britanoak Ingalaterrara joanda, Goibeloak bota ebezan.

Akitaniatik Iberiako erdi ugartera⁽⁴⁾ aldatu ziran, keltiberiako errigizartea sortuta.

Keltiarrak indartsuak izan arren eta euren azturan naita asko ikusikoak izan, orduko menderatzaillaren denboretan ez eben garrantzi aundirik euki.

Jendekuntzazko jakiturian be maillakoak izan edo ta neurri aundi baten askatasunezkoak izan ziralako, euren oldozmeneko asmakizunetan, ez ziran eltzen besteak morroitasunera menperatzen. Eta orduko denboratan, zalantza orreitan kokatuta egon ezker, erromatarren antzera, menderatzaillak azkar zirana-kaitik bultzatuta, ia aienatu ziran Europa guztian, berezko erritartean.

Euskalerriko lur zabaltasunari, ortik aurrera asi jakon murrizketa, bere lurraldea Frantziko Loira ibaitik, Iberia edo erdi ugarte onen erdi ingururaino⁽⁵⁾, eta Atlant itsasotik Akitania osotzen ebana-gaz mugatuta geratu zalako.

ETRUSKOEN EDESTE LABURRA.

Etruskoak Arno ta Tiber ibaien artean kokatuta, jakintza aundia euki arren ez euken lotsarik euren

gizabidea aberastuteko, Siria, Ejipto ta Griegoen jakintzazko aurrerakuntzatik bear ebena artzen, eta euken arrokerian, maitasun geiago emoten eutso-en apainkeri ta opor aldeari, gudaren zaletasunari baiño.

Ikusi dogu K.a. VIIIn gizaldian zelan irasi eben Erroma, eta VIIIn gizaldian euren zabalkuntza erabagita, orren gizaldi erditik onantza, eurak zuzendu eben Erroma gizaldi bateko agintaritzan.

Adriatikoko Iparraldetik itsasalde guztia eta Korzikako ugartera menderatuta euki arren, Uri nagusien bereiztasunak ez eutsen izten batasun batera eltzen, eta VIIn gizaldian maldaberan sartu ziran erromatarren aurka asi ziranean.

K.a. 509an, Griego, Samita ta Galoak alkartuta, Etruskoen erregea kanporatu eben eta euren lur guztiakaz geratu ziran.

K.a. IVn gizalditik onuntz, erromatarrengandik babestu egin bear izan eben, euren Uri nagusi guztiekaz geratu ziralako, eta 295ean euren guztiz menderatuta, 90eko urtean erritarren gizarteko guda ostetik, 89an erromatar uritargo edo erritargoa artu bear izan eben.

Atutxatar Paul
Zornotzan 2.011n Urtarrilla 25ean

(4) Iberiako erdi ugartera = península iberica. (5) Ni, uste osoan nago Kadizeraino zala.